

Društvene suprotnosti u rimskoj državi

Priprema:

Zbog osvajačke politike Rima ratovi koje je vodila rimska država postajali su sve dulji i vodili su se daleko od Italije. Kako Rim nije imao profesionalne vojske, svi su za borbu sposobni muškarci bili vojnici. Zbog dugotrajnih ratova najviše su stradavali sitni zemljoposjednici čija su imanja propadala. Sve je veći broj prezaduženih bivao prisiljen prodati svoju zemlju vlasnicima velikih posjeda. Istodobno su se vladajućí slojevi neizmjereno bogatili.

Promjene u rimskom društvu

Polagano propadanje Rimske Republike historičari često nazivaju terminom "**Hanibalovo naslijeđe**", a u tome ima puno istine, jer stoljeće ratovanja s Kartagom i osvajanje grčkog svijeta uzrokovalo je duge periode vojne službe, po Apeninskom poluotoku i u gostima, a takva situacija **osiromašila je seljake koji su bili osnova rimske vojske** jer su njihova polja ostala neobrađena, pa je veliki broj seljaka u potpunosti propao. Smirivanje nove provincije *Hispanije* još je više odužilo vojnu službu, što dovodi do daljnjeg propadanja seljaka.

Rimska je država bila puna suprotnosti koje su sve više dolazile do izražaja kako su se povećavala područja pod kontrolom Rima. Kako se razvojem Republike početna temeljna podjela na patricije i plebejce postupno gubila, sve je izraženijom postajala podjela stanovništva Rima na vrlo bogate i jako siromašne.

Ironija je u činjenici da je veliki rimski uspjeh na Istoku još više pogoršao stvari. *Bogatstvo* koje su donijeli legionari i njihovi generali imalo je *katastrofalne efekte na ekonomiju Apeninskog poluotoka*, a ekonomski problemi stvaraju političku krizu što je relativno brzo dovelo do uništenja Rimske Republike i stvaranja Rimskog Carstva. Novi bogataši koje bi se današnjim rječnikom moglo nazvati *ratni profiteri*, uz kapital koji su stekli na Istoku imali su ga i gdje uložiti, jer oni već spomenuti manje sretni (seljaci koji propadaju) nisu više mogli održavati svoje propadajuće farme, pa ih prodaju novim bogatašima. Na taj način nastaju velika imanja koja se nazivaju **latifundije**. Rimsko društvo se počelo ravnati prema novoj podjeli. Rimski bogataši, patriciji i bogati plebejci, nazvani su *nobilima* (lat. *nobiles*, plemeniti), dok je ostatak naroda nazvan pukom (lat. *Populus*, svjetina). Kako je uprava državom bila u rukama senatorskog staleža, upravo senatorski krugovi najviše su se obogatili osvajanjima. Temelj je njihova bogastva bio zemljišnji veleposjed (latifundij), ali senatori se nisu smjeli baviti trgovinom i posuđivanjem novca uz kamatu. Tim se poslom bavio društveni sloj vitezova, nazvanih tako zbog toga jer su vlastitim sredstvima mogli uzdržavati konja i u ratu služili u konjaništvu. Vitezovi su bili plebejci koji su se obogatili trgovinom i zelenaštvom, a posebno zakupom provincijskih poreza.

Nakon poraza Kartage Rimu je bio otvoren put do konačne prevlasti, ali upravo je ta pobjeda stvorila krizu koju Rim nije uspio prevladati. Rimska je država postala preglomazna za stari mehanizam uprave. Senat, razdiran borbama za prevlast između patricijskih familija i stranaka, nije više bio u stanju savladati probleme vezane uz osvajanja i upravljanje osvojenim područjima. Upravljanje imperijom zahtijevalo je organizaciju i čvrstu vlast, no za to nije bio stvoren nikakav ozbiljan mehanizam jer nije bilo stalnog činovništva. Namjesni provincija smjenjivali su se svake godine i samo je od njihova karaktera ovisilo hoće li uprava biti pravična. Porezi iz provincija,

koji su bili glavni izvor prihoda Rima, davani su u zakup društvima rimskih bogataša, a kontrola senata bila je nedovoljna i bez rezultata. Sam se Grad podijelio na dvije stranke. Konzervativno senatorsko plemstvo, optimati, željeli su ovjekovječiti vlast senata, dok se stranka populara zauzimala za radikalne reforme. Glavo je oružije obiju stranaka uskoro postalo imenovanje vrhovnog vojskovođe s diktatorskim ovlastima. Stara Republika bila je praktički mrtva u onom trenutku kada se imenje diktatora, predviđao za slučaj krajne nužde, pretvorio u redovnu praksu. Ratovi na Istoku doveli su do **porasta broja robova** (ratni zarobljenici), koji postaju glavna radna snaga na velikim *latifundijama*, a time se **smanjuje potreba za domaćom radnom snagom**, čak i kad neki propali seljak uspije dobiti posao prisiljen je raditi za bagatelu. Velikoj većini farmera ne preostaje ništa drugo nego doći u Rim te se pridružiti gomili nesretnika koji su također bez posla i postati gradska sirotinja ili **proleter** (lat. proles, djeca) jer su državi mogli dati samo svoju djecu..

Najveći je problem bio nestajanje seljačke kičme Rimske Republike, jer u rimskoj vojsci sudjelovao je samo onaj koji si je mogao priuštiti vojnu opremu, a zbog spomenutih razloga njih je bilo sve manje i manje. Da je stanje kritično najbolje se shvatilo oko **136g.p.n.e.**, kada je izbila **buna robova na Siciliji**, a koja je direktno zaprijetila **opskrbi Rima žitom**. Vojno oslabljena Rimska Republika imala je popriličnih problema u gušenju ustanka robova.

Pokušaji reformi Tiberija Grakha

Braća Grakho bila su dva ambiciozna mlada aristokrata koji su imali ozbiljnu namjeru rješavanja problema u kojima se našla Rimska Republika. Politički uspon omogućilo im je podrijetlo iz **ugledne obitelji**, jer je njihova majka **Kornelija**, bila kćer slavnog vojskovođe **Publija Kornelija Scipiona Afričkog** koja se udala za plebejca, pa su prema rimskoj tradiciji i sinovi bili plebejci. Na propadanje rimskog seljaštva, osim dugotrajnih ratova, utjecali su i mnogi drugi faktori. Sitni zemljišnji posjed, primjerice, nije mogao biti konkurentan proizvodima veleposjeda, a lično ga je pogađala niska cijena uvoznog žita. Hanibalov pohod na Italiju upropastio je brojne italske seljake, jer je kartaška vojska iza sebe ostavljala pravu pustoš, a Rimljani su također uništavali sve što bi Hanibalu moglo koristiti. I *ager publikus*, državnu zemlju na koju je teoretsko pravo polagao svaki slobodan rimski građanin, uglavnom su zaposjeli rimski bogataši, koji su potom nagovaranjem, ucjenama ili silom navodili vlasnike malih zemljišnjih posjeda u susjedstvu da im prodaju svoju zemlju. Seljaci ubrzo nisu mogli raditi ni kao najamna radna snaga na veleposjedu, jer vlasnici zemlje nisu željeli zapošljavati ljude koji bi zbog vojne obveze morali prekidati rad. Zbog toga se broj punopravnih rimskih građanja sve više smanjivao, a to je prijetilo smanjivanjem broja vojnika i povećanjem vojske nezadovoljnih. Broj Italika se smanjio dok je u Italiji ubrzano rastao broj robova. Proleter u Rimu živjeli su od državne pomoći, milostinje i u slučaju zarade, dok je prava počast

Braća Grakho

postalo prodavanje glasova. Stari rimski običaj bio je da kandidati za razne magistrature obilaze u grad i nagovaraju građane da na komnicijama glasaju za njihov izbor. Sada se to pretvorilo u podmićivanje i potplaćivanje svjetine koja je svoj glas davala onome koji više plati. Potrebu za promjenama i agrarnom reformom uvidali su i neki patriciji poput Scipiona Emilijana, ali zbog svoje pripadnosti senatorskim krugovima Scipion i njegovi pristalice nisu se mogli odlučiti da poduzmu mjere na rješavanju tog problema.

Stariji brat Tiberije Sempronije Grakho postao je plebejski tribun 133g.p.n.e. i odmah je pokrenuo akciju za podjelu državne zemlje (*ager publicus*) u zakup sirotinji i propalim seljacima, a sve je temeljio na starom zakonu prema kojem nitko ne može posjedovati više od 1000 jugera državne zemlje (*ager publicusa*). Cilj te akcije bilo je povećanje potencijalnih regruta za rimsku vojsku, a ujedno je i sebi osiguravao buduću političku podršku. Njegovi su prijedlozi naišli na snažno protivljenje zemljoposjednika. Drugi tribun, Marko Oktavije uložio je veto na takav Tiberijev zakon, ali je Tiberije svoje sve brojnije pristalice nagovorio da prisile Marka Oktavija da napusti tribunski položaj, što je bila prilično opasna akcija, jer su se tribuni do tada smatrali nedodirljivima (*sancrosancti*), pa je Senat u Tiberiju vidio političku prijetnju. Oformljena je komisija koja je trebala izvršiti opsežan posao popisivanja osoba i zemljišnjih parcela, ali se taj posao odužio.

Na osnovu popularnosti koja mu je rasla tijekom akcije podjele *ager publicusa*, Tiberije se odlučio ponovno kandidirati za plebejskog tribuna, što je značilo kršenje tradicije jer je tribunski položaj trajao samo jednu godinu. Mnogi su se prepali da bi mogao postati stalni vođa i demagog siromašnijih slojeva, pa je grupa senatora pokrenula akciju protiv Tiberija. Naručili su nekoliko "pametnih" koji su batinali Tiberija dok nije umro, stradao je i veliki broj njegovih pristalica, a njihova tijela pobacana su u Tiber.

Gaj Grakho

Mlađi brat Gaj Grakho postao je plebejski tribun 123g.p.n.e., poučen bratovim iskustvom jedna od prvih mjera koje je poduzeo odnosila se na smanjivanje ovlasti Senata. Jedna od najvažnijih u tom smjeru vezana je za sudove koji su istraživali financijske malverzacije u provincijama, i koji su se trebali baviti pritužbama na rad

pojedinih upravitelja provincija, a najčešće su pritužbe upućivali *publikani* koji su prikupljali poreze u provincijama, a od kojih su guverneri provincija često tražili neke financijske ustupke. Do tada su u porotama takvih sudova bili samo senatori koji su favorizirali guvernera.

Novim zakonom Gaja Grakha članovi staleža vitezova ili *equites* (iz tog staleža su *publikani*) sjede u porotama spomenutih sudova, pa je kod guvernera provincija nastala panika da će sve odluke biti protiv njih, a kako su svi prokonzuli članovi Senata to je bio direktan udarac na Senat.

Da bi nastavio bratov program distribucije zemlje seljacima, Gaj Grakho je sponzorirao utemeljenje nekoliko kolonija, ali je utemeljenje kolonije na području razorene i omrznute Kartage upotrijebljeno protiv njega, tj. da se smanji njegova popularnost među masama. Na njegov prijedlog na prostoru nekadašnje Kartage počelo se sa osnivanjem

kolonije Junonije. Utjecaj Gaja Grakha je bio toliki da je bio izabran za pučkog tribuna i sljedeće godine. Iako je pučkim tribunima bilo zabranjeno da napuštaju Rim, Gaj je otišao u Afriku i tamo lično rukovodio osnivanjem Junonije. Miješao se u sve, od politike do nadzora nad gradnjom cesta, a senat je bio nemoćan da mu se suprostavi. Posebno je bio kritiziran kada je želio **dodijeliti rimsko građansko** pravo većini stanovništva u Italiji, jer su njegovi neprijatelji odmah nahuškali Rimljane da to ne dozvole jer bi to značilo da će morati dijeliti privilegije sa onima koji su dotada bili ispod njih. Nakon demagoških poteza senata Gaj nije bio izabran po treći puta za pučkog tribuna, a potom je senat počeo otvorenije djelovati protiv njega i njegovih pristalica. Sazvana je narodna skupština na kojoj je doista i došlo do krvorolića, na što je senat proglasio izvanredno stanje. U sukobima koji su izbili ubijeno je preko 3000 Gajevih pristalica.

Gaj Grakho je napustio službu, ali Senat mu je ipak pripremio oprostaj, tj. optužili su ga da je pokušao pokrenuti revoluciju, a namještena istraga je to i potvrdila. Da ga vojska ne bi ubila Gaj je naredio svom robu da ga ubije, a ponovno je stradao veliki broj njegovih pristalica čija su tijela također bačena u Tiber. Tako pokušaj reformi završio pobjedom optimata, a zakoni braće Grakho postupno ukidani. Zemljišno je pitanje, međutim, i dalje ostalo u središtu interesa političkog života u Rimu.